

KÖZLEMÉNYEK

A magyar pedagógusképzés Szlovákiában

ERDÉLYI MARGIT

Vállalt témám több tekintetben is időszerű, mert a feladatom az állandó mozgásban/változásban lévő folyamatok rövid felvázolása. Némi történeti visszatekintést azonban fontosnak tartok, hogy jobban láthassuk a jelenségek indokait.

A magyar tanárképzés Szlovákiában (ideértve Csehszlovákiát is) a pozsonyi Comenius Egyetemen indult 1951-ben. Az alsó tagozatos tanítókat az ötvenes években a pedagógiai gimnáziumokban képezték. Mind a tanár-, mind a tanítóképzés átszervezését szinte folyamatosan fontosnak tartotta minden hatalmi rendszer, így a változások Szlovákiában is gyakran mondhatók. Egyik vagy másik átminősítés olykor nem a rendteremtést szolgálta, hanem csupán a kaotikus megoldásokat. Még az ötvenes években létrehozták a tanárképzés egyetemen kívüli változatait, a két- és négyéves pedagógiai főiskolákat az általános iskola felső tagozatára, ill. a középiskola szintjére képezendő tanárok számára. 1959-ben azonban újabb átszervezés történt: megszüntették a fent említett két főiskolai, ill. pedagógiai gimnáziumi képzést, s helyette Pedagógiai Intézeteket hoztak létre. Ezek vállalták fel a tanítóképzést s az általános iskola felső tagozatára irányuló tanárképzést. A középiskolai tanároknak egyetemet kellett abszolválniuk. Az óvó- és nevelőképzés a pedagógiai szakközépiskolák feladata volt.

1964-től a Pedagógiai Intézetek vagy önálló egyetemi karokká váltak, vagy besorozták valamely egyetem struktúrájába. 1977-től a tanárképzés egységesül, mind a karok, mind az egyetemek azonos szintű diplomát adhatnak ki (az 5-12. évfolyamon működő tanárok számára).

A felsorolt – gyakran indokolatlan – változtatások elsősorban a pedagógusképzés szerkezetére, formai megoldásaira vonatkoztak, és kevésbé érintették a képzés/oktatás tartalmát. E tekintetben inkább az elméleti/tudományos irányba mozdultak el az egyetemek, így többek látványosan elhanyagolták a pedagógikum anyagát, ill. a módszertani felkészítést. A pedagógusképzés az említett időszakban öt felsőfokú intézményt érintett, ahol tanító- és tanárképzés, sőt mérnöktanár képzés is folyt. Ezek:

- a kassai Šafárik Egyetem,
- a besztercebányai Bél Mátyás Egyetem,
- a Nagyszombati Egyetem,
- a pozsonyi Comenius Egyetem,
- a nyitrai Pedagógiai Főiskola, ma Konstantín Filozófus Egyetem..

A 2004-es évig egyetemi szinten a két utóbbin valósult meg a magyar pedagó-

gusképzés. 2004 szeptemberétől azonban megnyitotta kapuit a komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Kara is.

A bolognai folyamat a 29 európai ország oktatási minisztere által 1999 júniusában aláírt nyilatkozattal voltaképpen a gyakorlati stádiumába lépett. Lényege, hogy határozottan igényli a felsőoktatási rendszerek összehangolását. Az 1988-ban megfogalmazott Magna Charta Universitatum éppen a harmonizálást, az alapelvek összhangzatát kívánta megvalósítani, amely az egyetemi autonómiát, az oktató és kutató szerep kölcsönösségét, ugyanezek szabadságát, az oktatói és hallgatói mobilitást, a tanulmányi eredmények nemzetközi elismerését és az európai humanista hagyományok megőrzését foglalta magába. Ezek az elvárások új helyzet elé állították a felsőoktatást.

Szlovákia, ahogy a többi európai ország, szintén elkezdte a bolognai rendszer megvalósítását. Különleges történelmi helyzeténél fogva azonban sajátos megoldásokat választott. A Trianon után létrejött Csehszlovákia hatalmi rendszerében Prága volt a központ, kezdetben ezért Szlovákia döntéshozó és végrehajtó szervei szekundér helyzetben működtek. A Szlovák Köztársaság létrejöttéig (1993) a szlovákiai felsőoktatás (egyetemi vagy főiskolai) az egységes csehszlovák felsőoktatás integrált része volt, amely négy, öt ill. hat éves stúdiumot jelentett egy ún. egy-szintű képzési formában.

Az 1990-ben életbe lépett (172/1990 számú) felsőoktatási törvény már lehetőséget adott a többszintű felsőfokú oktatásra, Szlovákia azonban nem élt ezzel a lehetőséggel, s az intézmények átnevezésével oldotta meg az egyetemi szintre emelést. Ebben a formában 2005-ben tizenhét egyetem, s alig néhány főiskola működött Szlovákia-szerte. Ugyanez a felsőoktatási törvény eltörölte az egyetemi doktori, ún. kisdoktori fokozatot, majd 1996-ban törvénymódosítással visszaállította, így az a mai napig érvényben van.

Az utóbbi években azonban a szlovákiai felsőoktatási intézmények minden igyekezetükkel csatlakozni kívántak az európai trendhez: bevezették a különböző kreditrendszereket, két egymásra épülő (alap- és főtanulmányokból álló) programok kétszintes megoldását határozták meg, amely első fokon ún. kisállamvizsgálóval zárult. A bolognai folyamatot megelőzően Szlovákiában is beindul a felsőoktatás eltömegesedése.

1992-ben a nappali hallgatók száma 64 311, 2002-ben 136 922 lett (több mint kétszeresére nőtt). Ugyanakkor a levelezőn pedig több mint négyszeresére. Ezt a helyzetet az idézte elő, hogy a levelezőn a hallgatók hozzájárultak a tanulmányi költségekhez, s így az egyetemek szinte csábították őket a stúdiumra. A mai napig komoly problémája Szlovákiának az állami támogatás alacsony szintje, amely az OECD államokhoz viszonyítva kb. 50%-kal kevesebb.

A lisszaboni stratégia értelmében a szlovák felsőoktatás is megfogalmazta alapvető céljait, amelyeket röviden így vázolhatunk: könnyen érthető és összevethető képzési rendszer kialakítása; két fő cikluson alapuló képzési rendszer; egységes

kreditrendszer kialakítása és elfogadása; széles körű oktatói, kutatói, hallgatói mobilitás; kooperáció kialakítása az európai minőségbiztosításban; a felsőoktatás európai dimenzióinak támogatása.

Ma Szlovákiában három intézményben valósul meg a magyar pedagógusképzés, s ezek közül mindegyik sajátos helyzetű:

1. A Comenius Egyetemen tanszéki szinten történik, azaz a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék csak magyar szakos tanárokat képez (a szakkombinációk lehetősége a Bölcsészettudományi Kar valamely szakjaira vonatkozik).

2. A nyitrai Konstantín Egyetemen a Közép-európai Tanulmányok Kara kari szinten működik, s a tanítóképzést, ill. a Hungarisztika Tanszéken a magyar szakos képzést más szlovák oktatási nyelvű karokkal több szakkombinációban is kínálja a képzést.

3. A Selye János Egyetem Tanárképző Kara egyetemi szinten nyújtja a háromféle képzést, az óvó-, tanító- és tanárképzői lehetőségeit, elsősorban a magyar anyanyelvűek számára. A Tanárképző Kar felöleli tehát a baccalaureátusi szintű óvó-, és a magiszteri szintű tanítóképzést, majd a különböző szakpárosításokban történő kétszintű tanárképzést. Minden kínált programunk mindkét szinten akkreditálva van. A három – úgymond – szlovákiai magyar felsőfokú intézmény között sajnos, egyelőre nincs összehangoltság, kapcsolat is alig.

A magyar nyelvű pedagógusképzés megtartása és fejlesztése érdekében meggyőződés az, hogy a Selye Tanárképző Kara lehetne a szlovákiai gócpont, merthogy oktatói és hallgatói bázisa immár a legnagyobb szlovákiai viszonylatban, az infrastrukturális kiépítettsége a legelfogadhatóbb, önállósága és progresszivitása révén a legelőremutatóbb a szlovákiai magyarok számára, még akkor is, ha az utóbbi időben indokolatlan támadások és fenyegetések célpontja, s napi gondjainak enyhítésére támogatást kér Szlovákiától és az anyaországtól. A Selye János Egyetem Tanárképző Kara szívesen gondolja a korábbi években Komáromba, Királyhelmece kihelyezett magyarországi tagozatoknak, a győri Apáczai Csere János Tanítóképzőnek, a soproni Benedek Elek Óvóképzőnek s a sárospataki Tanítóképzőnek első szinten végzett hallgatóit, akik jelenleg besorakozhatnak mesterfokú képzésünkbe, ill. megszerezhetik nálunk mind a BA, mind a MA titulust, ill. diplomát.

A Selye tanárképzőjének magyar nyelvű képzés kínálata nappalin és levelezőn egyaránt felette van a másik két említett szlovákiai lehetőségnek. Íme:

Az óvó- és tanítóképzés BA és MA szinten nappali és levelező formában folyik

Komáromban, és kihelyezett levelező tagozatunk működik Losoncon nem kis létszámú hallgatóval (140).

A tanárképzésben a következő szakok kombinálhatók:

- Magyar nyelv és irodalom
- Angol nyelv és irodalom
- Német nyelv és irodalom
- Hitoktatás

- Történelem
- Matematika
- Informatika

 – Szlovák nyelv és irodalom (2008-tól)

Feldolgozás alatt van a Környezetvédelem és a Testnevelés szak akkreditációs anyaga is. A Tanárképző Kar a szakképzésen túl gondosan kezeli a módszertani felkészítést, a pedagógiai gyakorlatot, és a Comenius megnevezésű Pedagógiai Intézetével karöltve a felsőoktatás és a közoktatás szorosabb együttműködését; pl. a tanítók, tanárok atesztációját, a vezetők képzését, a nyári egyetemek kurzusait stb.

Számottevő az érdeklődés a kisdoktori programjaink iránt, s jelenleg keményen dolgozunk a Ph.D-programok akkreditációs anyagán is.

Az alább látható táblázatok fontos összevetésekre nyújtanak lehetőséget mind a preferált szakok, mind a hallgatók érdeklődése tekintetében:

A Selye János Egyetem Tanárképző Karára beiratkozott hallgatók létszáma a 2007/2008-as akadémiai évben

Nappali tagozat

	BA szint			MA szint
	1.	2.	3.	1.
Angol nyelv és irodalom	32	32	33	30
Történelem	55	50	30	0
Informatika	41	38	28	27
Kateketika	16	10	3	7
Magyar nyelv és irodalom	70	71	71	48
Matematika	17	14	16	0
Német nyelv és irodalom	17	19	13	18
Óvó- és Tanítóképzés	52	52	53	75
Összesen	176	169	150	140
				635

Levelező tagozat

	BA szint			MA szint
	1.	2.	3.	1.
Angol nyelv és irodalom	10	19	12	15
Történelem	28	29	28	0
Informatika	11	14	0	0
Kateketika	0	8	11	14
Magyar nyelv és irodalom	33	41	41	23
Matematika	0	5	0	0
Német nyelv és irodalom	0	8	8	4

	BA szint			MA szint
Óvó- és Tanítóképzés – Komárom	60	67	71	84
Óvó- és Tanítóképzés – Losonc	28	39	80	0
Összesen	129	168	201	112
				610

Összesen: 1245

Az Egyetem küldetésnyilatkozatában átfogóan megfogalmaztuk teendőinket, amelyek kapcsán többek közt a népszámlálás adatait és a demográfiai mutatókat sem hagyjuk figyelmen kívül:

A Selye János Egyetem teret nyit a magyar nyelvű felsőfokú képzésnek Szlovákiában azzal a reménnyel, hogy növekedni fog a főiskolát és egyetemet végzett magyar fiatalok száma és a szlovákiai magyarság iskolázottsági szintje.

A jobb képzettség megteremtheti a magyar fiatalok munkaerő-piaci esélyegyenlőségét, amely magával vonhatja a munkanélküliség csökkenését és a magyarok által lakott területek gazdasági fellendülését.

A Selye János Egyetem ily módon kíván a térség társadalmi és gazdasági fellendülésének előmozdítójává válni.

A Selye János Egyetem elősegíti egy olyan magyar értelmiségi réteg kialakulását, amely nemzeti közösségünk tartópillérévé válhat, amelynek tagjai nyelvtudásuk révén nemzetközi viszonylatban is érvényesülni tudnak. A Selye János Egyetem tevékenységével és célkitűzésével a Szlovákiában élő magyarság hátrányos helyzetét szeretné megszüntetni, mely elsősorban a magyarságot sújtó képzettségi hiányokból adódik.

Az egyetem az oktatás mellett fejleszti a tudományosságot; a szlovákiai magyar tudóstársadalmat bekapcsolja a tudományok nemzetközi vérkeringésébe, kapcsolatot teremt a tudományos intézmények nemzetközi hálózatával. Az egyetem vállalni kívánja a tudományosság regionális központjának szerepét.

A Selye János Egyetem vezetése az egyetem oktatási tevékenysége során elkötelezettségét fejezi ki az ISO 9001 szabvány követelményeinek betartására, illetve minőségirányítási rendszerének folyamatos fejlesztésére.

A Selye János Egyetem vezetése és oktatói kara folyamatosan törekszik arra, hogy a partnerek az egyetem tevékenységével tartósan elégedettek legyenek.

Nem figyelemterhelésnek szánom, inkább csak illusztratív szerelném felmutatni az egyes tényezőket, amelyek intenzíven befolyásolják ma a szlovákiai magyar óvodák, iskolák és egyetem életét. A számszerű adatok világosan bizonyítják a 2004-ben induló Selye János Egyetem Tanárképző Karának a szlovákiai magyar művelődési közegre tett többirányúan pozitív hatását.

A 2001. évi népszámlálás adatai:

Szlovákia lakossága:	5 379 455 fő
Magyar nemzetiségű lakosság:	520 528 fő
Magyar nemzetiségű lakosság százalékos megoszlása:	9,70 %

A 2002/2003 tanévben:

Felsőoktatásban tanuló hallgatók száma:	97 932 fő
Magyar nemzetiségű hallgatók száma:	4 456 fő
Magyar nemzetiségű hallgatók százalékos megoszlása	4,57 %

A 2003/2004 tanévben:

Felsőoktatásban tanuló hallgatók száma:	98 409 fő
Magyar nemzetiségű hallgatók száma:	4 197 fő
Magyar nemzetiségű hallgatók százalékos megoszlása	4,26 %

A 2004/2005 tanévben:

Felsőoktatásban tanuló hallgatók száma:	107 022 fő
Magyar nemzetiségű hallgatók száma:	4 828 fő
Magyar nemzetiségű hallgatók százalékos megoszlása	4,51 %

A 2005/2006 tanévben:

Felsőoktatásban tanuló hallgatók száma:	114 554 fő
Magyar nemzetiségű hallgatók száma:	5 215 fő
Magyar nemzetiségű hallgatók százalékos megoszlása	4,55 %

	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006
Felsőoktatásban tanuló hallgatók száma	97 932 fő	98 409 fő	107 022 fő	114 554 fő
Magyar nemzetiségű hallgatók száma	4 456 fő	4 197 fő	4 828 fő	5 215 fő
Magyar nemzetiségű hallgatók százalékos megoszlása	4,57 %	4,26 %	4,51 %	4,55 %

Az utóbbi évek hozadéka alapján a felsőoktatásban elvárt principiális szempontok közül főleg a következőket hangsúlyozhatjuk:

A képzés egyetemi keretbe és szintre emelése, az integrációs folyamatok érvényesülése; ezen belül az egyetemek karain a bölcsész, a természettudományi és pedagógiai karok szak-, szakmai és tudósképzésének kiegyensúlyozott megoldása;

A pedagógusi profil bővítésének lehetőségei kétszakos, egyszakos, bővített, kiegészítő képzések, piackomfort képzések, az időtényező flexibilis kezelése; (A Se-

lyén kiegészítő képzéseket nyitottunk és hamarosan indítjuk a szakkövtetés lehetőségét is.)

A minőségelv figyelembevétele a mennyiségelv mellett a nagyobb finansziális támogatásokért, (a fejkvóta-rendszer árnyaltabb kezelése);

A pedagógusmesterség, a tanári professzió tudományos és társadalmi köztéri presztízisének emelése;

A tervezhető, emelkedő tendenciájú differenciált életpálya-rendszer kiépítése; ezzel összefüggésben az utánpótlás gondosabb kezelésére; a pálya elnöiesedésének oldása;

A tudományos előrelépés lehetőségének biztosítása minden szinten;

A szakosodási struktúrának a speciális képzést is figyelembe kell vennie, gondolunk a klasszikus szakokon kívül pl. a művészeti, testnevelési, szociálpedagógiai, gyógypedagógiai képzésekre is; (ezek effektív megoldása különlegesen gondos eljárást követel, esetünkben szoros kooperációt más egyetemekkel);

A bemenetkor fennálló előrejelző számszerűségeknek (tudjuk, nem mindig a legkiválóbbak jelentkeznek a pályára), ugyanakkor a kimenetkor, a végzőskor érvényesülő heterogén mutatók tudatosítása. A pályaelhagyók, pályamódosítók arányszámainak figyelembevétele, indokainak ismerete.

A pedagógusképzés képzési struktúrája elvileg és gyakorlatilag kétféle változatban oldhatja meg a szaktárgy és a professzió ismereteire vonatkozó átadását. Többek szerint alaposabb felkészítést biztosít a kettő párhuzamos érvényesítése, amikor is a szaktárgyi ismeretek s a pedagógiai–pszichológiai–metodikai és a gyakorlati ismeretek szimultán futnak és támogatják egymást. A másik járható úton a szaktárgyi tanulmányok javarészből megelőzik az elméleti és gyakorlati pedagógiai–pszichológiai–szakmódszertani ismeretek átvételét. Az tény, hogy az óvopedagógiai, tanítói, tanári kompetenciák megtanulhatóságát biztosítani kell az egyetemi képzésnek. Erre nézve is többféle modell kidolgozásának vagyunk a tanúi. A továbbiakban megkíséreljük még felvázolni az elvárt ismeretanyag hangsúlyait, közülük is csupán azokat, amelyek részben az általános műveltséget, részben az értelmiségi tudományos és kutatói gondolkodást alapozzák meg. Mindezeknek egyik fontos tényezője lehet az interdiszciplinaritás, s ennek leginkább idevágó kérdésköre a tantárgy-pedagógiákra, ha úgy tetszik, a szakmódszertanokra vonatkozik. A tárgy rendszertani helye, tudományos tekintélye állandóan vitatott volt, időszerrűvé vált a súlyának megfelelő megbecsülés kiprovokálása. Interdiszciplináris jellege miatt egyfelől a pedagógiai–pszichológiai tudományokra koncentrálni, másfelől valamely adott szaktárgyra, (mint pl. a magyar irodalom tantárgy-pedagógiája, a matematika tantárgy-pedagógiája). E diszciplínák olyan komplex rálátást feltételeznek, amelyek történeti, elméleti, gyakorlati szempontú rendszerezett alapozást egyaránt igényelnek. Művelőjüknek óriási forrásanyagból kell készülnie, naprakész ismerőjének kell lennie a szaktárgyi diszciplínák részkérdéseinek és a pedagógikum ismeretanyagainak.

Főhivatásként oktatói vagy kutatói státusban ritkán vállalták/vállalják az egyetemi oktatók a módszertan tárgyat, mert tudományos elismertségével mindig mostohán bánt a felsőoktatás. Az utóbbi években javulás van e téren, néhány egyetem/kar Szlovákiában beiktatta a doktori, a habilitációs, sőt az inaugurációs, azaz a doktoranduszi, docensi, professzori folyamatokba is. Ha nem akarunk valamiféle féloldalas képzést érvényesíteni, a szakmódszertanoknak előkelő helyet kell biztosítanunk a tanárképzésben. Véleményünk szerint jó pedagógus/tanár az, aki szakjának kiváló tudója, a tudás átadásának pedig kiváló művésze – másként szólva –, aki jó tanárt ad ki a kezéből.

A szaktárgyi képzés összetevőiről alig szóltunk. Bele sem merészkedünk a témába, hiszen egy sereg új tételt nyitna meg a kérdéskör, még ha csupán az alapvető elvárásokkal foglalkoznánk is. Nem szóltunk részleteire bontva a tehetséggondozás, a gyógypedagógus-ellátás kérdéseiről, nem szóltunk a továbbképzések, kiegészítő képzések sanszairól és elvárható hozadékairól, noha ezek szintén tartozékaik a fent említett, nálunk is érvényben lévő képzésrendszernek, de ez itt és most nem feladatunk.

Meggyőződésem, hogy e témákat érintő diskurzus nemcsak a Selye János Egyetemen, hanem Szlovákiában is, Európában is folytatódik a jövőben, s a korábbiak függvényében egyértelműsödnek a megfelelő irányok, majd pedig adaptálódik elméleti, gyakorlati és szervezési szempontból a pedagógusképzés hogyanja, amelynek kvalitását minden szempontból megemelhették mind a főiskolai, mind az egyetemi keretek és szintek.

Felhasznált irodalom

A pedagógusképzés általános problémái Szlovákiában. (A Katedra Társaság IV. állásfoglalása). Katedra, 1996. 9. sz.

Erdélyi Margit, L. (1998): *Reformpedagógiai törekvések a szlovákiai magyartanításban.* In: Pedagógia és iskolaügy. Károli Gáspár Egyetem – Tanítóképző Főiskolai Kar, Nagykovács.

Lelkes Gábor–Tóth Károly (szerk., 2006): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Szlovákiában.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.

Gyurgyik László (2006): *Népszámlálás 2001.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.

László Béla (2007): *A bolognai folyamat hatása a szlovákiai és a szlovákiai magyar felsőoktatásra.* Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2. sz.

Albert Sándor (2007): *A fejlődő Selye János Egyetem.* KT Könyv- és Lapkiadó, Komárom.

UIPŠ Bratislava, Separát štatickej ročenky školstva SR, 2002

Varga Nóra (2004): *A felvidéki felsőoktatás helyzete.* Határon Túli Fejlesztésért Programiroda, Budapest.

Erdélyi Margit, L. (2006): *Tervek és kihívások.* In: Kovátsné Németh Mária (szerk.): *Magyarok a nagyvilágban – 350 éves a magyar enciklopédia.* Magyar Pedagógiai Társaság, Győr.

Erdélyi Margit, L. (2006): *Egy szlovákiai egyetemi kar első éve.* Neveléstörténet, 1-2. sz.

Smerom k európskemu vysokoškolskému priestor. Odpoveď na výzvy v globalizovanom svete (Konferencia ministrov). Academia, 18. évf., 2007, 3. sz.

Zákon č. 172/1990 Z. z. o vysokých školách; Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách.